

[B] **ZWENDELAAR TUSSEN DROOM EN DAAD.
TWEË BOEKEN OVER SCHRIJVER-AVONTURIER
JEAN G. SCHOUP**

Jean Gustave Schoup is de auteur van *In Vlaanderen heb ik gedood!* (1932), een Eerste Wereldoorlogroman die het in de stroom van nieuw WO I-proza verdient herontdekt te worden. Vooralsnog is Schoup echter niet meer dan een voetnoot in de literatuurgeschiedenis. Toch is hij niet helemaal vergeten. Dat is te danken aan het curieuze boekje *De geldbronnen van het nationaal-socialisme. 3 gesprekken met Hitler* (1933). Hierin staat Schoup slechts vermeld als vertaler. De auteur van deze onthullende gesprekken over de internationale financiering van de NSDAP is ene Sydney Warburg. Al snel bleek echter dat Warburg niet bestond en werd Schoup ervan verdacht het verhaal uit zijn duim gezogen te hebben. Na een kort schandaal werd het boekje uit de handel genomen en afgedaan als een verzinsel, maar het is altijd tot de verbeelding blijven spreken, niet in de laatste plaats omdat de feiten achteraf grotendeels bleken te kloppen.

Schoup heeft altijd ontkend de schrijver ervan te zijn. Na de oorlog kon men hem bovendien niet meer vragen waar de opmerkelijk accurate informatie over de financiële steun aan Hitler vandaan kwam, aangezien hij in 1944, onder ook al bijzonder onduidelijke omstandigheden, werd vermoord. Schoup was en bleef een raadsel. Na driekwarteeuw stilte verschenen er onlangs echter twee boeken die nieuw licht op de zaak werpen: *De geldbronnen van het Nationaal-Socialisme en de bewogen levens van de Belgische avonturier J.G. Schoup* van Jasper J. Wielaert en *Het lijk bij de Keukenhof* van Cees van Hoore.

De twee boeken hadden haast niet meer van elkaar kunnen verschillen. Van Hoore behandelt het leven van Schoup voornamelijk als belastend bewijsmateriaal in de uiteindelijke moordzaak en beent met grote stappen door de geschiedenis om zo snel mogelijk bij het lijk uit de titel van zijn boek te komen. Wielaert is vooral geïnteresseerd in wat er zoveel jaar na dato nog feitelijk kan worden vastgesteld over de handel en wandel van Schoup en doet gedetailleerd verslag van zijn jarenlange onderzoek. De conclusies die zij trekken, verschillen dan ook nogal eens. Waar Van Hoore vaak tevreden

is met wat *circumstantial evidence*, zet Wielaert overal vraagtekens bij, dikwijls met opmerkelijke resultaten. Neem de bestraffing van Schoups eerste daad van betekenis: zijn desertie uit het Belgische leger in oktober 1914. Van Hoore gaat er voetstoots vanuit dat wat daarover wordt verteld in *In Vlaanderen heb ik gedood!* klopt, en houdt vol dat Schoup hiervoor vier maanden in de cel verdween. Wielaert benadrukt dat Schoup met zijn boek vooral felle antimilitaristische fictie heeft willen bedrijven en toont aan de hand van de gevangenisarchieven aan dat Schoup weliswaar tot zeven maanden cel is veroordeeld, maar dat hij na vijf dagen alweer op straat stond.

Eigenlijk was het leven van Schoup een aaneenschakeling van verdichtingen en regelrechte ficties. *In Vlaanderen heb ik gedood!* bevat bijvoorbeeld een aantal overtuigende en bijzonder rauwe beschrijvingen van man-tegen-mangevechten – de indrukwekkendste uit de Vlaamse WO I-literatuur. Volgens het verslag van de vierde Compagnie, derde Bataljon, eerste Regiment Grenadiers, zo ontdekte Wielaert, is Schoup in zijn korte loopbaan als soldaat echter nooit in een dergelijke confrontatie betrokken geraakt. Zijn onderdeel heeft vooral gemarcheerd. Het is dan ook zeer onwaarschijnlijk dat de schrijver in Vlaanderen gedood zou hebben, zoals hij in de titel suggereert.

Dat doet natuurlijk niets af aan de roman. Door zichzelf medeplichtig te maken aan de massaslachting verschaft Schoup zichzelf, of zijn hoofdpersonage: soldaat Schoef, recht van spreken. Hij had immers een mens gedood, was vervolgens gedeserteerd, naar Nederland gevlucht en werd bovendien beschuldigd van spionage voor de Duitsers. Als zo iemand zich al tegen de oorlog keerde... Deze strategie had succes. *In Vlaanderen heb ik gedood!* kende in korte tijd twee drukken en gedurende een jaar was Schoup een ster in Nederlandse antimilitaristische kringen.

Schoup wist zijn fantasie bij momenten op een slimme manier aan te wenden. Veel vaker bracht die fantasie hem echter in de problemen. Om in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien, had Schoup zich al tijdens de oorlog uitgegeven als doctor in de economie. In 1920 liet hij ook daadwerkelijk valse diploma's drukken en ging hij aan de slag als koopman en later als accountant. Dat ging lange tijd

goed, totdat hij in 1926 na een klacht van de Nederlandsche Bond van Accountants tegen de lamp liep, moest beloven dat hij zich nooit meer van de valse titel zou bedienen en zijn werkzaamheden als boekhouder zou staken. Schoup keerde terug naar België, goed beseffend dat hem daar nog een straf wegens desertie boven het hoofd hing. Opmerkelijk genoeg was het Belgische gerecht niet zo geïnteresseerd in Schoup. Althans, niet vanwege zijn desertie. De aanvankelijke veroordeling werd in hoger beroep vernietigd en vervolgens toch weer opgelegd, maar niet voltrokken. Ondertussen hadden zijn fantasie en overredingskracht echter weer de overhand gekregen en trok hij toch nog de aandacht van de Belgische justitie, maar nu omdat hij opties op de ontginning van een domein in Venezuela aan de man probeerde te brengen, zonder daartoe gemachtigd te zijn, uiteraard. Zijn verhalen waren mooi, maar de dividenden even fictief als de rijkdommen die het Venezolaanse domein zou genereren. Na een klacht van een goedgelovige zakenman dook Schoup onder, vluchtte wederom naar Nederland en werd in november 1930 bij verstek veroordeeld tot tien jaar cel.

Drie jaar later worden de verschillende oplichting- en vervalsingzaken weer opgerakeld tijdens het schandaal over *De geldbronnen van het nationaal-socialisme*. Eens een oplichter, altijd een oplichter, menen de kranten, die het onthullende boekje snel aan de kant schuiven. Noch Wielaert, noch Van Hoore durft een sluitende uitspraak te doen over Schoups aandeel in de totstandkoming van *De geldbronnen*. Bewijzen voor het feit dat hij het zelf zou hebben geschreven, zijn er niet. Toch klopt Schoups verklaring ook niet. Hij zou Warburg hebben leren kennen toen hij in de jaren twintig als journalist werkzaam was in Chicago. Hoewel Schoup onder het pseudoniem Sven Jungren een flink aantal reportages had geschreven over de onderwereld van Chicago, het leven in de jonge Sovjetrepubliek en het Spanje van Franco, lijkt het er echter op dat hij nooit op reis is geweest. Daarvoor, zo suggereert Wielaert overtuigend, ontbraken hem de tijd en de middelen. Als Schoup Warburg dus niet in Chicago kan hebben ontmoet, waar dan wel? En heeft hij wel iemand ontmoet die zich voor Warburg uitgaf? Of heeft hij zijn kennis van de internationale geldstromen in drie gefingeerde gesprekken

ondergebracht? Het zijn vragen waarop we het antwoord wellicht nooit te weten zullen komen.

Dat is jammer, aangezien deze kennis een licht zou kunnen werpen op het waarom van Schoups zwendelpraktijken. Natuurlijk, hij moest op de een of andere manier geld verdienen, maar zeker achter zijn economische delicten lijkt vaak de overtuiging schuil te gaan dat zijn misdaden bij lange na niet opwogen tegen de systemische misstanden. Als het grootkapitaal zich mocht verrijken over de rug van de massa, waarom mocht hij dan niet een paar hebberige zakenlieden om de tuin leiden? Zijn mogelijke inzicht in de betrokkenheid van mensen als Shell-topman Deterding bij de financiering van Hitler zou een zoveelste bevestiging geweest kunnen zijn van het besef dat het spel niet eerlijk werd gespeeld. In zijn dromen werkte Schoup al aan de oplossing van dit probleem, maar hij vergat dat het overbruggen van de kloof tussen droom en daad vaak een wetsovertreding met zich mee brengt.

Dat patroon herhaalt zich ook tijdens de Tweede Wereldoorlog, dit keer met verstrekkende gevolgen. Schoup regelt, tegen betaling, een aantal onderduikadressen voor Joden, maar overtuigt zichzelf en het verzet er vervolgens van dat hij tot grotere dingen in staat is. Hij wendt voor goede contacten met de SD te onderhouden en beweert dat hij voor veel geld verzetslieden vrij kan krijgen. Het is niet duidelijk of hij daadwerkelijk contacten heeft met de Duitsers. De resultaten van zijn pogingen zijn in ieder geval wederom fictief. Schoup zegt dat de gevangenen veilig zijn ondergebracht in Zwitserland. In sommige gevallen laat hij zelfs gecodeerde brieven zien, die echter blijken te zijn vervalst. Als het verzet dit doorrijgt, is de maat vol. Er wordt besloten J.G. Schoup te liquideren.

Volkomen terecht, zo betoogt Van Hoore. Wielaert fileert het beschikbare bronnenmateriaal echter minutieus en laat zien dat er wel wat haken en ogen zitten aan dit verhaal. Zo is er een merkwaardige betrokkenheid van de politie, zowel bij het opsporen van Schoup als bij de liquidatie. Met name inspecteur Van der Wind lijkt, zelfs in de ogen van delen van het verzet, wat al te doortastend te hebben gehandeld. Bang dat de zaak als een ordinaire moord naar buiten zou komen, produceert de politie twee weken na de liquidatie zelfs een lijk dat door de Duitsers gefusilleerd zou zijn.

Dat lichaam is echter twaalf centimeter te kort en beantwoordt ook op andere punten niet aan Schoups signalement. Het onderzoek naar zijn liquidatie wordt na de oorlog bovendien maar half gevoerd. Er zijn te veel mensen bij betrokken die er baat bij hebben dat de zaak bedekt blijft.

En zo eindigt het onwaarschijnlijke leven van Jean Gustave Schoup, zoals hij het zelf zo vaak heeft voorgesteld: half gelogen en half waar.

MATTHIJS DE RIDDER

JASPER J. WIELAERT, *De geldbronnen van het Nationaal-Socialisme en de bewogen levens van de Belgische avonturier*

J.G. Schoup, Uitgeverij Preliminaire, Amsterdam, 2014.

CEES VAN HOORE, *Het lijk bij de Keukenhof. Over het leven en de liquidatie van de Belgische schrijver Jean Gustave Schoup (1893-1944)*, Uitgeverij Aspekt, Soesterberg, 2014.
